

авіаційного університету. Серія: Філософія. Культурологія. 2023. № 2 (38). С. 3–10. DOI: <https://doi.org/10.18372/2412-2157.2.18093>.

9. Сухова Н. М. Філософія освіти у пошуках мови: український контекст. *Вісник Національного авіаційного університету. Серія: Філософія. Культурологія*. 2013. № 2 (18). С. 120–124.

10. Baley S. *Wprowadzenie do psychologii współczesnej*. Warszawa: PWN, 1959. 227 p.

11. Гончаренко О. А. Єдність індивідуального та соціального у філософсько-освітній концепції Степана Балея. *Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії*. 2009. Вип. 37. С. 53–63.

References

1. Yukalo, Volodymyr. 2005. *Struktura spetsialnoi movy i profesiinoho spilkuvannia* [Structure of special language and professional communication]. Kyiv: Dyvoslovo.

2. Aristova, A. V. n.d. "Arystotel." In *Velyka ukrainska entsyklopediia* [Great Ukrainian encyclopedia]. Accessed January 1, 2024. <http://surl.li/hcnwt>.

3. Drotianko, Liubov. 2015. "Filosofii dialogu v kulturi informatsiinoi ery" ["The Philosophy of Dialogue in the Culture of the Information Age"]. *Visnyk Natsionalnoho aviatsiinoho universytetu. Seria: Filosofii. Kulturolohiia, Proceedings of the National Aviation University. Series: Philosophy. Culturology* 1: 5–11. <http://doi.org/10.1086/6455490235>.

4. Humboldt, Wilhelm von. 2000. *On Language: On the Diversity of Human Language Construction and its influence on the Mental Development of the Human Species*. Cambridge: Cambridge University Press.

5. Russel, Bertran. 2016. *Liudske piznannia. Yoho sfera ta mezhi* [Human cognition. Its scope and limits]. Poltava: Poltavskiy natsionalnyi pedahohichniy universytet im. V.H. Korolenka.

6. Pocheptsov, Heorhii. 2011. "Transformatsii teorii zhurnalistyky pid typ suspilstva". *Detector Media*, January 25. <http://surl.li/rkokx>.

7. Moskalyk, Hennadii. 2013. "Komunikatsiina pryroda osvity" ["Communicative nature of education"]. *Ukrainskyi naukovyi zhurnal "Osvita rehionu". Politolohiia, psykholohiia, komunikatsii, Education in the region: Politics. Psychology. Communications* 4: 204. <https://social-science.uu.edu.ua/article/1209>

8. Drotianko, Liubov. 2023. "Filosofska retseptsiia transformatsii movy v media kulturi XXI stolittia" ["Philosophical reception of the transformation of language in the media culture of the 21st century"]. *Visnyk Natsionalnoho aviatsiinoho universytetu. Seria: Filosofii. Kulturolohiia, Proceedings of the National Aviation University. Series: Philosophy. Culturology* 2: 3–10. <http://doi.org/10.18372/2412-2157.2.18093>.

9. Sukhova, Nadiia. 2013. "Filosofii osvity u poshukakh movy: ukrainskyi kontekst" ["Philosophy of education in search of language: the Ukrainian context"]. *Visnyk Natsionalnoho aviatsiinoho universytetu. Seria: Filosofii. Kulturolohiia, Proceedings of the National Aviation University. Series: Philosophy. Culturology* 2: 120–124.

10. Baley, S. 1959. *Wprowadzenie do psychologii współczesnej* [Introduction to contemporary psychology]. Warszawa: PWN.

11. Honcharenko, Olha. 2009. "Yednist indyvidualnoho ta sotsialnoho u filosofsko-osvitnii kontseptsii Stepana Baleia" ["The unity of the individual and the social in the philosophical and educational concept of Stepan Baley"]. *Humanitarnyi visnyk Zaporizkoi derzhavnoi inzhenernoi akademii, Humanities Bulletin of Zaporizhzh State Engineering Academy* 37: 53–63.

N. Chenbai

THE SPECIFICS OF INTERACTION AND COMMUNICATION IN THE EDUCATIONAL SPHERE OF TECHNOLOGICAL SOCIETY (SOCIO-PHILOSOPHICAL ANALYSIS)

Introduction. To achieve self-realization, a person of the 21st century needs to obtain a quality education that will provide opportunities for self-improvement. In forming a new educational paradigm, educators of social and humanitarian disciplines have faced new challenges. This necessitated a socio-philosophical study of the peculiarities of communication and interaction in the educational sphere of a technological society. **Aim and tasks** is to identify the peculiarities of communication and interaction in the field of education in the context of the formation of a new educational paradigm. **Research methods** for achieving this goal include socio-cultural and systemic approaches, as well as methods of analysis, synthesis, and hermeneutics. **Research results.** In the global society, the problem of moving from opposing an individual's values to realizing their unity with others is becoming particularly acute. When it comes to teaching, communication becomes the main factor that influences the entire process of teaching and upbringing of young people. Communication through dialogue is a prerequisite for the further development of education in the context of the realities of a technological society. **Discussion.** In modern philosophical and scientific discourses, education is seen as a means of overcoming natural communication barriers between people. As a new educational paradigm takes shape, a key principle of reformers at all levels is to recognize the subjectivity and mutual tolerance of all participants. **Conclusions.** The use of the sociocultural context in communicative interactions will contribute to the disclosure of the student's identity and will shape his ability to understand other people, which, ultimately, will help create a holistic personal picture of the world.

Keywords: communication, interaction, language, education, educational technologies, technological society.

DOI: 10.18372/2412-2157.39.18465

УДК 316.773.2 (045)

Т.Г. Шоріна

КОМУНІКАЦІЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ РЕАЛЬНОСТІ ТА КУЛЬТУРНИХ ЗНАЧЕНЬ: КОНКРЕТИЗАЦІЯ КОМУНІКАТИВНИХ ВИМІРІВ

Національний авіаційний університет
ORCID ID: 0000-0001-9281-7840

Анотація. У статті на основі соціальної теорії Е. Гіденса, а також теорії інституціоналізації П. Бергера та Т. Лукмана, соціально-комунікативістських досліджень Е. А. Візера здійснюються теоретичні та методологічні розвідки, що відтворюють аналіз комунікативних практик і соціальних організаційних процесів. Комунікацію визначаємо як процес соціального конструювання, в якому соціальне та індивідуальне перебувають в органічному взаємозв'язку, соціальна реальність у цьому ракурсі розглянута як соціально-комунікативна система або «соціальна екологія». Основні виміри або категорії соціального аналізу, втілені у таких найменуваннях, як фізична, соціальна, технологічна, емоційна, культурна, символічна, комунікативна екології, становлять предмет дослідницького

інтересу статті. Наголошено, що концептуалізація основних соціальних категорій аналізу, які втілюють когнітивний, соціальний, культурний, символічний коди соціальної практики, мають не стільки забезпечувати ефективну комунікацію та соціальні зміни, скільки результативну якісну соціальну взаємодію – людиновимірний діалог і розуміння.

Ключові слова: комунікація; соціальна комунікація; соціальна екологія; комунікативна екологія; культура; символічна культура; соціальна структура; холізм; соціоаналіз.

Вступ

У фаховому американському журналі з комунікації зустрічаємо поширене в освітянській сфері визначення комунікації як процесу, за допомогою якого люди призначають та передають значення, намагаючись створити спільне розуміння. «Цей процес вимагає величезного репертуару навичок внутрішньо-особистісної та міжособистісної обробки, слухання, спостереження, говоріння, опитування, аналізу та оцінювання. Використання цих процесів є розвиваючим і переноситься на всі сфери життя: дім, школу, громаду, роботу та за її межами» (McFarlane 2010). Завдяки комунікації люди вчаться керувати власними стосунками з іншими, розуміти своє оточення та взаємодіяти з ним. Різні сфери життєвого світу людей формами організації їхніх відмінних соціальних практик і водночас відмінними соціальними середовищами. Тому вивчення соціальних практик є невіддільним від з'ясування способів і типів організації комунікацій. І, навпаки, вивчення комунікацій стає дієвим інструментом у дослідженні соціальних, політичних, технічних і культурних практик, що забезпечує концептуальні рамки в здійсненні соціального опису, діагностики життя груп, спільнот та інституцій з метою їхніх перетворень. Здатність комунікації є історично і культурно набутою, але необхідність здійснення комунікації для єднання себе з іншими й адаптація себе у спільні практики, з точки зору гуманістичного філософського світогляду, не може бути достатньою умовою. Як зауважує Донован А. Макфарлейн, є проблема між ефективною комунікацією та результативною комунікацією (McFarlane 2010). Якщо перша спрямована обслуговувати зовнішні цілі комунікації й ціннісно орієнтована на швидкість, соціальну та лінгвістичну скороченість та економність, то друга спрямована на забезпечення якісної взаємодії – людиновимірний діалог і розуміння, шанобливість, гармонійну співпрацю та кооперацію, мовленнєву культуру, яка є більш затратною у часі.

Мета та завдання дослідження

Вихідною тезою статті є судження про міждисциплінарну природу досліджень, коли ідеться про аналіз соціальних практик та комунікативних процесів. Ставимо за мету на основі виділення основних середовищ відтворення соціальної практики та взаємодії людей з'ясувати гносеологічну та онтологічну значущість міждисциплінарних комунікативістських підходів до їхнього вивчення. Для досягнення мети дослідження будемо використовувати матеріали західних наукових публікацій, які демонструють широкий спектр різних гносеологічних, концептуальних, методологічних підходів. Серед завдань вбачаємо за необхідне з'ясувати те спільне, що може єднати строкату різноманітність міждисциплінарних досліджень стосовно

комунікативних процесів та соціальних середовищ. Власне, нами вирішено, що їхньою спільною основою є дотримання холістського та соціокомунікативістського вимірів дослідницького аналізу. Вважаємо доцільним з'ясувати їхній гносеологічний та аксіологічний потенціал. Так само розглянемо сітку понятійних означень і найменувань, пов'язаних із холістським поглядом бачити єдність природних, фізичних та соціальних і культурно-символічних середовищ (екологій) як єдине поле життєдіяльності та комунікацій індивідів, спільнот і інститутів. Будемо намагатися розібратися в методологічній значущості такого підходу.

Методологія дослідження

Теоретичні та методологічні розвідки дослідження в статті, насамперед, спрямовані на відображення комунікативних практик і процесів, які дозволяють відтворювати соціальну колективну структуру, або організацію. Будемо дотримуватися когнітивної позиції соціальної теорії Е. Гіденса, а також теорії інституціалізації П. Бергера та Т. Лукмана (феноменологічна соціальна філософія), що соціальна структура організаційних процесів має інформаційно-комунікативну зумовленість і становить конструкцію так званої «соціальної екології». Згідно із соціальною теорією «подвійної герменевтики» Е. Гіденса, індивідуальна поведінка соціальних індивідів, з одного боку, обмежена існуючими соціальними структурами, але в той же час індивіди усвідомлюють свої дії й не є агентами механізму простої соціальної адаптації та еволюції, своєю поведінкою вони і конституують соціальні структури, або конкретизуючи їх, або кидаючи виклик поточному статусу. Тому обстоюється теза, що дії індивідів і соціальна структура мають розглядатися в єдності. Суспільний порядок, отже, розуміється як результат деяких запланованих соціальних дій. Це надає відповідний перспективний ракурс дослідження соціальних процесів, який реалізований у статті – аналізуємо практики в подвійній перспективі: як дію і як значення дії, які можна аналізувати як процес комунікації (у повсякденному житті ми не тільки спостерігаємо поведінку, але намагаємося її інтерпретувати). Практики проявляються як комунікації в різних вимірах. У статті будемо дотримуватися комунікативної моделі трьох вимірів, представлену аргентинським доктором соціології і спеціалістом в галузі соціальної комунікації Едуардо Андрес Візером (Vizer, 2009, 2013).

З теорії «подвійної теорії» Е. Гіденса випливає значущість соціальної науки про суспільство: соціологічні поняття формуються, а потім упродовжуються у повсякденне життя та змінюють спосіб думок людей. Представлені дослідниками комунікативних досліджень категорії або виміри соціального аналізу можна віднести до різних

топологічних конструкцій значеннєвих життєвих світів: фізичного освоєння соціальних часів і просторів; інституалізації відносин влади та соціального контролю, що втілюються в організаціях Закону і Держави; технологіях та технічних пристроях, які створені для реалізації інструментальних практик і переконань; практики та дії соціального самоствердження (тобто практики розширення прав і можливостей); емоційні зв'язки та відносини у приватному інтимному житті; і, нарешті, простір культури й символічних об'єктів, артефакти та відповідні структури як ресурси для визнання і (ре)конструкції навколишнього середовища соціальними агентами. Вицезгадані виміри або категорії соціального аналізу, втілені у таких найменуваннях, як фізична, соціальна, технологічна, емоційна, культурна, символічна, комунікативна екологія, становлять предмет дослідницького інтересу статті.

Загалом у статті застосовуються такі методологічні підходи, як: холистський, системний, міждисциплінарний, конструктивістський підхід для аналізу соціальних медіативних середовищ (екологій) та колективних взаємодій, а також комунікативна структура аналізу, пов'язана з теорією соціального конструювання реальності і феноменологічним баченням, який з'ясує, у який спосіб, люди сприймають, класифікують досвід і конструюють значення та цінності у своїх практиках соціального життя.

Результати дослідження

Західні теорії комунікації слідує очевидному визначенню комунікації як процесу соціального конструювання, в якому соціальне та індивідуальне перебувають в органічному взаємозв'язку. Соціальні, культурні, семіотичні і так само фізичні дії та механізми беруть спільну участь у формуванні загального досвіду. Останній дозволяє людям сприймати, чути, взаємодіяти та розуміти, в який спосіб, усвідомлено чи ні, відбувається конструювання спільних соціальних контекстів та «життєвих світів». Комунікація, зрозуміла як процес конструювання сенсів, за Е. А. Візером, має, відповідно, своїм предметом вивчення процесів, за допомогою яких у певний історичний момент індивіди, спільноти та культури будують і надають значення та цінності своєму досвіду – особистому чи колективному – по відношенню до природи та фізичного світу, соціальних відносин і зв'язків; до символів і культурних форм, по відношенню до індивідів і їхніх особистих світів, їхніх релігій і трансцендентних пошуків цінностей та сенсів життя.

У своїй відомій праці Г. Ласуель відмічав, що комунікація притаманна життю на кожному його рівні (Lasswell 2007, 217), а, отже, комунікативні процеси в суспільстві мають низку функціональних і структурних еквівалентів із спільнотами інших живих істот. При вивченні живих форм корисно розглядати їх як модифікатори навколишнього середовища у процесі задоволення потреб і, отже, підтримки сталого стану внутрішньої рівноваги. Однак, оскільки люди володіють свідомістю та мовною комунікацією, то дані, які надає мова, а також інші

комунікативні акти, дають змогу досліджувати набагато більше взаємин, ніж у нелюдських видів і, насамперед, ідеться про дослідження суспільства з боку цінностей, тобто феноменів, що визнаються об'єктами задоволення. В західному суспільстві епохи зрілого індустріалізму, до якого належав сам Г. Ласуель, такими домінуючими цінностями визнаються влада, багатство, повага, добробут і просвітництво. Хоча, на думку Г. Ласуеля, список цих цінностей не є вичерпним, він таки є достатнім, щоб описати на основі наявних знань соціальну структуру більшої частини світу. Як зазначав учений, у кожному суспільстві цінності формуються та розподіляються відповідно до більш-менш чітких закономірностей (інститутів). Інститути містять комунікації, які використовуються для підтримки мережі загалом. Такі комунікації є ідеологіями або соціальними конструкціями реальності.

З позиції соціальної комунікативістики розглядає світ людського життя і Е. А. Візер. Він дотримується погляду на соціальні комунікації як на процес взаємодії між інститутами, спільнотами та індивідами, які й утворюють форми, значення та цінності соціальної реальності. Для здійснення аналізу процесів соціальних комунікацій та інститутів учений розробив тривимірну модель комунікації. Розкриємо ці виміри. Перший вимір – референційний, який відповідає функції конструювання та іменування «об'єктів» в процесі різних комунікацій – мовних, образних, технологічних, інформаційних тощо. Другий вимір – інтерференційний, який відображає стосунки між людьми та конструювання себе як рівного іншому, як агентів у спільному контексті, що відрізняється від позитивістської концепції «інтерації»). Третій вимір – автореференційний. Відповідає «функції» або виміру «соціального конструювання Я», презентації себе як визначеного суб'єкта з індивідуальними ознаками ідентичності, чи це буде група, культура, чи організація, також виділяються характеристики, які дозволяють диференціювати та індивідуалізувати.

Уточнимо, що перший рівень визначає *предмет* або проблемне питання розмов, другий вимір має *стосунок* до способів і стилів соціальної взаємодії, а третій вимір стосується конструювання та *усвідомлення ідентичності* речей: хто я, хто вони, хто ці люди тощо.

Е. А. Візер наголошує на розумінні комунікації та процесів вироблення значень як на конструкції відносин, що утворені формами символічного присвоєння світу (Viser 2009, 222). Індивіди, групи та інституції присвоюють і культивують свою фізичну, соціальну та культурну екологію через ідентифікацію з об'єктом, через референційну функцію мови, через взаємне визнання себе як значеннєвих суб'єктів (функція інтер-референції) та як індивідуальних «я» з диференційованою ідентичністю.

Інформаційні та культурні процеси криють у собі подвійність. Їх можна уявляти і як засоби комунікації, і як об'єкти значень (мова, образи, символи, соціальні правила тощо). Іншими словами, вони є тими ресурсами, які люди використовують з

намірами конструювати та розвинути прогностику відносин та ситуацій у різних контекстах і сферах реальності, що сприймаються за «справжні» топологічні екології.

Так, люди своєю тілесністю належать до фізичного середовища. Організація останнього прямо та опосередковано може впливати на характеристики фізичної активності людини. Водночас, сама людина як фізично активна і розумна істота, виходячи зі своїх потреб та можливостей, намагається вибудувати відповідну собі фізичну екологію чи фізичне середовище. Згідно з визначенням К. К. Девісона та К. Т. Лоусона (К. К. Davison, С. Т. Lawson), фізичне середовище – це чуттєво дані та об'єктивні характеристики фізичного контексту, в якому люди проводять свій час (наприклад, будинок, сусідство), включаючи аспекти міського дизайну (наприклад, наявність тротуарів), щільність і швидкість руху, відстані до чогось та проектування місць для реалізації фізичної активності людей (наприклад, парків), злочинності та безпеки (Davison & Lawson, 2006). Розуміємо, що різні фізичні характеристики навколишнього середовища пов'язані з конкретними сферами фізичної активності людей: транспорт, відпочинок, домашнє господарство та професійна зайнятість. Оскільки фізичні атрибути навколишнього середовища є мінливими, і така мінливість може впливати на поведінку, пов'язану зі здоров'ям, наприклад, на фізичну активність (Van Holle, Deforche & Van Cauwenberg 2012), розуміння корелятив фізичної активності навколишнього середовища має вирішальне значення в практичних розробках, що стосуються організації та управління простором для сприяння фізичній активності людей.

Окрім фізично організованої реальності, люди безпосередньо живуть і взаємодіють у просторі соціальної реальності або соціальної екології. З точки зору соціальних та психологічних наук, соціальні екології формують спосіб, у який люди ініціюють і підтримують соціальні відносини – від родинних, міжособистісних, сусідських відносин, міських та сільських – до громадських, інституційних, етнічних і культурних. Взаємодія з Іншим формує у людини почуття приналежності та ідентичності із соціальними групами та колективами, але важливий контекст, у тому числі просторовий. Як зазначає група науковців (Bahns, Pickett & Scrandall 2012), різноманітність людей у навколишньому середовищі (наприклад, різноманітність за ознаками раси/народження, віку, складу домогосподарства, освіти, доходу, тривалості проживання та типу житла) має позитивну кореляцію з чисельністю та щільністю населення. Вважається, що розмір і щільність населення впливає на розмір і різноманітність пулу доступних варіантів взаємовідносин, що, у свою чергу, впливає на кількість і форму міжособистісних відносин, які розвиваються в даному контексті. Власне, соціальні екології як дослідницький підхід можуть ґрунтуватися на екологічних моделях міської соціології та загальній теорії систем. Завдяки побудові відповідних соціально-екологічних моделей учені мають змогу ідентифікувати та

аналізувати взаємодію міжособистісних, громадських, організаційних і культурних факторів, пов'язаних із соціальним і фізичним середовищем протягом певного періоду часу (Hinner 2017). Аналіз взаємодії на різних рівнях і між рівнями забезпечує глибше розуміння того, як і чому численні фактори впливають на людську поведінку та спілкування. Тому соціально-екологічна перспектива забезпечує глибше та багатше розуміння контекстів міжкультурної комунікації.

Окрім фізичної та соціальної топології, що по-своєму розкривають контекст комунікативних процесів, Е. А. Візер указує і на інші істотні соціальні, психологічні тощо реальності, якими опосередковуються взаємодії – емоційною екологією, культурно-символічною, технологічною. Стисло розкриємо кожну.

Термін «емоційна екологія» був застосований у 2002 році Мерсе Конангла та Хауме Солеру, експертами із гуманістичної психології та емоційного менеджменту. Ним окреслюються фундаментальні аспекти здорового життя в гармонії із собою та довкіллям у широкому сенсі. В практичному значенні емоційна екологія дозволяє людям керувати своїми почуттями, спрямовуючи їхню енергію на побудову щасливого та сталого життя, творчого й унікального (Green-Ecolog.com 2024). Своєю чергою, формування сталого життя узгоджується із формуванням відповідальної свідомості (як до себе, так і до навколишнього середовища), що керується низкою принципів, а саме: принципом свободи (здатністю розрізняти та вирішувати), відповідальності (здатністю контролювати те, що залежить від нас), поваги (здатністю поважати, а не принижувати те, що від себе відмінне), запобігання (створювати і сприяти захисту та безпеці), а також принципом збереження, який є кращою альтернативою, ніж регенерація, та принципом когерентності, що передбачає вправність у вираженні правдивої думки та справжніх почуттів. Отже, емоційна екологія спрямована на досягнення чуйного та дбайливого ставлення людини не тільки до себе і до соціального оточення, але і до природного, до усвідомлення людиною себе як частини природної екосистеми, якій зобов'язана своїм життям.

Культурно-символічна екологія як поняття, що розкриває залученість людей до своєрідного контексту і об'єктів комунікації, в семіотичному плані знову демонструє зштовхування дисциплінарно різних термінів – культури і символів, комунікації, з одного боку, та екології, з іншого. Розуміємо, що комунікація є динамічним елементом культури, оскільки культура розвивається через комунікацію. У вузькому сенсі, комунікацію, зазвичай, ототожнюють із засобами масової інформації – радіо, пресою, телебаченням та новітніми медіа. Однак у більш широкому значенні вона також містить інші базові елементи, такі як міжособистісна комунікація та комунікаційні мистецтва (Bustos 2009, 50). Під останніми розуміють види візуальної, звукової, вербальної, невербальної комунікації, що охоплюють кіно, театр, танець, музику, рекламу, журналістику, зв'язки з громадськістю та ін. Якщо

культуру в загальному вигляді визначати як спосіб, процес та результат продукування та відтворення людської діяльності, то названі вище види комунікації розкривали лише один із вимірів культури, а саме її символічний бік (який пронизаний духовними, символічними явищами та об'єктами). Нарешті, зв'язок культури та екології в культурній (символічній) екології осмислений по-своєму.

Екологія досліджує явища фізичного або матеріального світу, а цей світ взаємопов'язаний із людським буттям і, отже, культурою. Х. К. М. де Бусто далі уточнює цей сенс, знаходячи спільну природу людських діянь: коли люди взаємодіють з природою, вони наділяють значенням її об'єкти, отже, впливають на них. Основний локус взаємодії культури і природи здійснюється через систему символів. Тобто, культура визначає своє власне середовище, і різні культури по-різному символізують один і той самий набір рослин, тварин та особливостей ландшафту (Wright 1987, 415). Наприклад, оскільки археологи покладаються на дані про навколишнє середовище та розселення, вони мають у своєму розпорядженні потужний інструмент для реконструкції середовища, що сприймалося минулим. Тож екологія не може не поєднувати науки про навколишнє середовище з людською культурою. Відповідно, основа культури – це її матеріальний вимір, ті інструменти та дії, що дозволяють людям задовольняти свої потреби та знаходити реалізацію в протидії природним або об'єктивним фізичним обставинам. Для археологів у цьому сенсі культура є еквівалентом функції інстинкту, вона містить набір випробуваних і перевірених відповідей, які були збалансовані проти стимулів середовища (Bustos 2009, 55). В той же час, культура складається зі знаково-символічних, духовних форм, процесів та об'єктів реальності (норми, ідеї, інтерпретації, вірування, традиції, цінності, прагнення та ін.).

Власне, культурна екологія складається із сукупності як матеріальних, так і символічних вимірів діяльності людини. Кожна культура, особливо в ракурсі підходів семіотики та антропології, є символічною системою з адаптивними функціями, яка змінюється від місця до місця. Відмінність культур відображає відмінність не просто життєвих практик, але відмінність моделей сталих і водночас довільних конвенційних наборів значень. Отже, з точки зору культурної екології, культура надає сенс і значення способу життя людини й забезпечує можливість здійснювати контроль над середовищем (Nsamenang 2015) (природним, матеріальним, соціальним, духовним). Культурні конструкції, такі як норми, цінності та міфи, у свою чергу, будучи комунікаційними кодами, дозволяють людям зрозуміти навколишнє середовище.

У переліку шарів екології, які втілюють різноманітні форми соціальної комунікації, Е. А. Візер називає й технологічно створені середовища. Вони постають наслідками експоненціального та інтрузивного застосування машин. Це є різноманітні середовища від міського

житла, промисловості та фабрик до повністю штучних середовищ, таких як мережеві екології цифрової й віртуальної реальності кіберкультури (не кажучи вже про експерименти зі штучними біотехнологічними організмами та таємничі «нові світи», створені в лабораторіях).

Люди привласнюють та розширюють своє найближче оточення з мінімального особистого простору будинку чи садиби, столу в офісі чи кутка на фабриці – до великих громадських місць (прикладом є архітектура та урбанізм). Е. А. Візер пропонує розглянути принаймні два можливих види контролю над зазначеними середовищами:

а) технічний та експлуатаційний контроль над пристроями та машинами, який дає змогу регулювати природні та фізичні умови повсякденного життя людини. Контроль має бути здійснений і над соціотехнічними механізмами та пристроями, що регулюють умови відтворення та адаптації навколишнього середовища.

б) здійснення символічного контролю: через рефлексивність, визнання, розпізнавання, інтерпретацію та конструювання значень та цінностей стосовно ситуацій та різних видів реальності. Цей уявний символічний топос є водночас тією реальністю, яка гарантує, що наші ноги та наш розум ґрунтуються на спільному «принципі реальності» (Vizer 2013, 223).

Культурні об'єкти та структури (такі як мова, образи, мистецтво) можна вважати «інформаційними ресурсами» (або ресурсами для обробки інформації та її соціального присвоєння). А комунікацію можна розглядати як процес «введення в дію» цих культурних об'єктів як значимих ресурсів з боку соціальних акторів для осмисленого (ре)конструювання їхніх різних середовищ. «Введення в дію» може розглядатися як першоджерело вивчення життєвого досвіду людьми.

Соціалізація – це рефлексивна та динамічна фіксація у пам'яті цих досвідів дії та значень. Вона також з'єднує сприйняття з визнанням адекватних реакцій стосовно очікуваних взаємозв'язків із матеріальним світом, соціальним і символічним етосом культури. Згідно з Е. А. Візером, соціалізацію можна розглядати як механізм набуття і засвоєння різних досвідів про структури культури. За їхньою допомогою чоловіки та жінки намагаються забезпечити контроль і певний рівень влади над своїм особистим життєвим світом (Vizer, 2013, 224).

Обговорення

Загалом звернемо увагу на поєднання в одному понятійному виразі термінів «екологія» та «комунікація» і використання його, відповідно, в соціальному та культурному контекстах. Раніше нами вже була відзначена повсюдна для сучасності практика розширеного тлумачення поняття «екологія» аж до втрати зв'язку з науковим обігом. З іншого боку, відмічались об'єктивні підстави відходу від класичного розуміння екології як суто біологічної науки (Шоріна 2021, 77). Наголошувалося на тому, що сучасне розуміння екології дає узагальнене розуміння взаємодії людини та природи, суспільства

і природи, біосфери та техносфери, природи, культури та цивілізації загалом, а тому її предмет виходить за межі біологічної науки (Шоріна 2021, 78). Для комунікаційних досліджень поняття екології визнається доволі плідним. Ця біологічна аналогія, як зазначають Грег Хірн і Маркус Фот (Greg Hearn & Marcus Foth), відкриває можливості для дослідження динаміки часу та простору, зростання популяції та життєвих циклів, мереж, кластерів, ніш і навіть владних відносин між хижакими (Hearn & Foth 2007, 2). Дослідження можуть здійснюватися як на загальному (макро), так і на індивідуальному (мікро) рівнях аналізу.

Комунікативна екологія розкривається як концептуальна модель, що використовується в галузі медіа та комунікаційних досліджень для аналізу та представлення взаємозв'язків між соціальними взаємодіями, дискурсом, засобами комунікації і технологіями як окремих осіб, так і колективів, мереж у фізичному та цифровому середовищах. Завдяки екологічній метафорі, як слідує, вдається розширити потенційну сферу дослідження комунікацій та медіа шляхом зміщення фокусу з досліджень, зосереджених на окремих комунікаційних пристроях або програмах, наприклад, мобільному телефоні чи електронній пошті, на взаємодію всієї системи. Зрештою, подібний погляд додає можливостей при дослідженні змін населення та життєвих циклів, просторово-часової динаміки, мереж і кластерів, а також відносин влади.

Сама концепція комунікативної екології заявляється на початку 90-х років ХХ ст., завдячуючи своєю появою дослідженням з «екології комунікації» американського соціолога Девіда Альтейда. Учений розробив цю концепцію, щоб дослідити взаємовпливові зв'язки між інформаційними технологіями, форматами спілкування та соціальною діяльністю в контексті соціального і фізичного середовища людей, як вони їх визначають і відчують. У передмові до своєї книги «Комунікативна екологія» (An ecology of communication 1995) він прямо зазначив, що вона написана про соціальну владу та соціальний контроль, про те, як останні зберігаються, визнаються та оскаржуються. Фокус своєї уваги він спрямовує саме на екологію комунікації, під якою розуміє структуру, організацію та доступність різних форумів, засобів медіа та каналів інформації. Д. Альтейд бачить своїм завданням окреслити перспективу, яка поєднує інформаційні технології (ІТ) та комунікаційні (медіа) формати з діяльністю (Altheide 2020, vi). Учений пропонує вивчати комунікації, оскільки ширше питання стосується соціальної влади. Остання зосереджена не стільки в індивідах, скільки в процесах і комунікативних логіках, які зумовлюють специфіку ситуацій, їхні причини та наслідки.

В концепції Д. Альтейда спостерігається відчутний вплив, з одного боку, дослідження екології медіа М. Маклюєна (1962), в якому був обґрунтований вплив нових медіа та технологій на комунікативний контент, а, з іншого – погляд на комунікацію з боку певних науковців символічного інтеракціонізму. Для

останніх комунікація розумілася як двосторонній процес передачі та обміну значеннями між учасниками, які по черзі кодують і декодують повідомлення, перебуваючи в певному контексті. В подальшому цей погляд був дорозвинений Діном Барнлундом (Dean Barnlund) у його впливовій транзакційній моделі комунікації. Концепція комунікативної екології Д. Альтейда синтезує вищезазначені концептуальні підходи, досліджуючи зв'язки між деякими ключовими елементами соціальної матриці, які беруть участь у визначенні, побудові та використанні систем дійових значень у сучасному житті (Altheide 2020, 2). Отже, екологія комунікації була задумана Д. Альтейдом як плинна конструкція, яку можна використовувати як рамку для дослідження способів створення та модифікації соціальної діяльності за допомогою технологій, які, у свою чергу, породжують нові форми комунікації.

Сьогодні рамка дослідницького поля екології комунікації ще більше розширилася й отримала відмінні інтерпретації. Так, наприклад, ця концепція використовується інтеракційними соціолінгвістами, які на основі методів лінгвістичної антропології, надають опис локальному комунікативному середовищу певної території розселення. Для цього вони занурюються у етнографічну історію, яка дозволяє розкривати місцеву комунікативну екологію (ідентичність учасників, теми спілкування, способи передачі інформації, включаючи тон голосу, прямоту тощо). Застосовують цю концепцію і в прикладній лінгвістиці. З точки зору їхнього підходу, комунікативна екологія поєднує в своєму описі природу і еволюцію мови, ЗМІ та комунікаційні технології з метою аналізу взаємодії між мовами світу та комунікаційними технологіями. Є і низка інших дослідницьких напрямів. Але зупинимося на найширшому тлумаченні, які надали Г. Хірн та М. Фот. Вони визначають комунікативну екологію як середовище агентів, які по-різному пов'язані різними способами обміну опосередкованими та неопосередкованими формами комунікації (Hearn & Foth 2007, 2), або, якщо більш стисло, комунікативна екологія означає контекст, у якому відбуваються комунікаційні процеси.

Висновки

Отже, комунікація є об'єктивним і конкретним вираженням постійного процесу реконструкції різних контекстів реальності, які люди будують і культивують у повсякденному житті. У метафоричному порівнянні Е. А. Візера люди культивують власні індивідуальні реальності наче дорожочинні садиби або майстерні, наповнені інструментами, які можна використовувати як ресурси для відтворення власного життєвого світу, власної фізичної, соціальної, культурної та уявної екології. Що стосується соціальної комунікації, то вона розглядається як символічна та значеннева дія, за допомогою якої суспільство «культурно» конструє свої соціальні екології, які сьогодні все більше опосередковуються засобами масової інформації та ІКТ.

Навколишнє середовища, яке розширюється, є тим середовищем, яке люди та спільноти свідомо

чи несвідомо створюють за допомогою різних форм навчання і праці, виробляючи необхідні ресурси для постійної реорганізації соціальної системи. Соціальні агенти приводять себе в дію за допомогою культурно засвоєних структур та інструментів, які постійно відтворюються. Це потребує діяльності з перетворення та структурування фізичного простору та часу, здійснення соціальних, символічних і навіть уявних видів праці.

Суспільства відновлюють свої виробничі ресурси, створюючи складні структури. Ці практики, що інституціалізуються як структури системи, покликані охоплювати та розвивати численні простори та часи, які забезпечують раціональну організацію і доступ до необхідних ресурсів для виживання: інструментальних практик, норм, цінностей, кодів, формальних і неформальні повсякденних справ, типів соціальних об'єднань та зв'язків, просторових та часових організацій різних «середовищ та оточень».

Список літератури

1. McFarlane Дю А. Social Communication in a Technology-Driven Society: A Philosophical Exploration of Factor-Impacts and Consequences. *American Communication Journal* 2010 12 (Winter).
2. Vizer E.A. Social dimensions of communication; communicational dimensions of social processes. Some propositions on research lines and problematic. *Revista Famecos - Midia, Cultura e Tecnologia*. 2009. Dec. No. 40: 15+.
3. Vizer E.A., Carvalho H. Socioanalysis: A Communicational Research Device for Social Intervention. *Historical Social Research / Historische Sozialforschung*. 2013. Vol. 38, No. 2 (144). P. 218–235. URL: <http://www.jstor.org/stable/24145483>.
4. Lasswell H. D. The structure and function of communication in society. *İletişim kuram ve araştırma dergisi*. 2007. Sayı 24 Kış-Bahar, S. 215-228.
URL: https://sipa.jlu.edu.cn/_local/E/39/71/4CE63D3C04A10B5795F0108EBE6_A7BC17AA_34AAE.pdf
5. Davison K. K., Lawson C. T. Do attributes in the physical environment influence children's physical activity? *A review of the literature*. *Int J Behav Nutr Phys Act*. 2006. Vol.3, No 19. URL: <https://doi.org/10.1186/1479-5868-3-19>
6. Van Holle V., Deforche B., Van Cauwenberg J. et al. Relationship between the physical environment and different domains of physical activity in European adults: a systematic review. *BMC Public Health*. 2012. Vol. 12, No 807. <https://doi.org/10.1186/1471-2458-12-807>
7. Bahns A., Pickett K., Crandall C. Social ecology of similarity: Big schools, small schools and social relationships. *Group Processes & Intergroup Relations - GROUP PROCESS INTERGROUP RELA*. 2012. No 15. P. 119-131. <https://doi.org/10.1177/1368430211410751>.
8. Hinner M. B. Social Ecological Perspective on Intercultural Communication. In *The International Encyclopedia of Intercultural Communication*. 2017. Y.Y. Kim (Ed.). <https://doi.org/10.1002/9781118783665.ieicc0067>
9. What is emotional ecology? Green-Ecolog.com 2024: [site] <https://green-ecolog.com/15338361-what-is-emotional-ecology> (date of access: 20.02.2024).
10. Bustos J. C. M. "On Cultural Ecology." *Infoamérica: Iberoamerican Communication Review*, № 1, 2009. P. 49-58
11. Wright G. A. Symbols, Ecology, and Cultural Variation. *Anthropos*. 1986. Vol. 81, No 4/6, P. 415–433. <http://www.jstor.org/stable/40461224>
12. Nsamenang A. Bame. Ecocultural Theories of Development. In *International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences*. 2015. Second Edition. P. 838-844. <https://www.sciencedirect.com/topics/social-sciences/cultural-ecology> (date of access: 20.02.2024).

13. Шоріна Т. Г. Поняття сучасної екології в фокусі соціально-філософського та наукового знання. *Вісник Національного авіаційного університету*. 2021. № 2 (34). С.76-81. (Серія: Філософія. Культурологія). <https://doi.org/10.18372/2412-2157.34.16320>

14. Hearn G., Foth, M. Communicative ecologies: Editorial preface. *Electronic Journal of Communication*, 2007. No. 17(1-2). Pp. 2-6. <https://eprints.qut.edu.au/8171/>

15. Altheide D. *An Ecology of Communication: Cultural Formats of Control (eBook)*. Published 11 March 2020. New York. Imprint Routledge. 244 p. DOI <https://doi.org/10.4324/9780429334122>

References

1. McFarlane, Donovan A. 2010. "Social Communication in a Technology-Driven Society: A Philosophical Exploration of Factor-Impacts and Consequences". *American Communication Journal* 12 (Winter).
2. Vizer, Eduardo Andrés. 2009. "Social dimensions of communication; communicational dimensions of social processes. Some propositions on research lines and problematic." *Revista Famecos - Midia, Cultura e Tecnologia* 40: 15+.
3. Vizer, Eduardo Andrés, and Helenice Carvalho. 2013. "Socioanalysis: A Communicational Research Device for Social Intervention." *Historical Social Research / Historische Sozialforschung* (144): 218–35. <http://www.jstor.org/stable/24145483>.
4. Lasswell, Harold D. 2007. "The structure and function of communication in society." *İletişim kuram ve araştırma dergisi. Kış-Bahar Journal of Communication theory and research* 24: 215–228. <http://surl.li/rkdrl>
5. Davison, K. K., and Lawson, C. T. 2006. "Do attributes in the Physical Environment Influence Children's Physical Activity? A Review of the Literature". *Int J Behav Nutr Phys*, 19 (3). <https://doi.org/10.1186/1479-5868-3-19>
6. Holle van, Veerle, Deforche, Benedicte, Cauwenberg van, Jelle, et al. 2012. "Relationship between the Physical Environment and Different Domains of Physical Activity in European Adults: a Systematic Review." *BMC Public Health* 12: 807. <https://doi.org/10.1186/1471-2458-12-807>
7. Bahns, Angela, Pickett, Kate, and Chris Crandall. 2012. "Social ecology of similarity: Big schools, small schools and social relationships". *Group Processes & Intergroup Relations* 15: 119–131. <https://doi.org/10.1177/1368430211410751>.
8. Hinner, Michael B. 2017. "Social Ecological Perspective on Intercultural Communication". In *The International Encyclopedia of Intercultural Communication*, edited by Y.Y. Kim. <https://doi.org/10.1002/9781118783665.ieicc0067>
9. Green-Ecolog.com. 2024. "What is emotional ecology?" Accessed February 20, 2024. <https://green-ecolog.com/15338361-what-is-emotional-ecology>
10. Bustos de, Juan Carlos Miguel. 2009. "On Cultural Ecology." *Infoamérica: Iberoamerican Communication Review* 1: 49–58.
11. Wright, G. A. 1986. "Symbols, Ecology, and Cultural Variation." *Anthropos* 81(4/6): 415–433. <http://www.jstor.org/stable/40461224>
12. Nsamenang, A. Bame. 2015. "Ecocultural Theories of Development". In *International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences*, 838-844. Accessed February 20, 2024. <https://www.sciencedirect.com/topics/social-sciences/cultural-ecology>
13. Shorina, Tetiana. 2021. "Ponyattya suchasnoyi ekolohiyi v fokusi sotsialno-filosofskoho ta naukovoho znannya" ["The Concept of Modern Ecology in the Focus of Social-Philosophical and Scientific Knowledge"]. *Visnyk Natsionalnoho aviatsiynoho universytetu. Seriya: Filosofiia. Kulturolohiia, Proceedings of the National Aviation University. Series: Philosophy. Culturology* 2 (34): 76–81. <https://doi.org/10.18372/2412-2157.34.16320>
14. Hearn, Greg, and Marcus Foth. 2007. "Communicative ecologies: Editorial preface." *Electronic Journal of Communication* 17 (1-2): 2-6. <https://eprints.qut.edu.au/8171/>.
15. Altheide, David. 2020. *An Ecology of Communication: Cultural Formats of Control*. New York: Imprint Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780429334122>

T. Shorina

COMMUNICATION AS A DEVICE FOR STUDYING SOCIAL REALITY AND CULTURAL MEANINGS: SPECIFICATION OF COMMUNICATIVE DIMENSIONS

Introduction. Studying communications in humanitarian and social sciences has become an effective device for analyzing social, political, technical, and cultural practices. It provides a conceptual framework for implementing social description and diagnostics of the life of groups, communities, and institutions with the aim of their transformation. **Research methods.** Holistic, systemic, interdisciplinary, and constructivist methodological approaches are used for the analysis of social media environments (ecologies) and collective interactions. Additionally, a communication structure of analysis associated with the theory of social construction of reality and phenomenological vision is employed. **The aim** is based on identifying the main environments for the reproduction of social practice and human interaction, to determine the epistemological and ontological significance of interdisciplinary communicative approaches to their study. Among the tasks is considering a network of conceptual definitions and names associated with a holistic view of natural, physical, social, and cultural-symbolic environments (ecologies). **Research results.** Communication is defined as a process of social construction in which the social and the individual are in an organic relationship. The social reality from this perspective is viewed as a socio-communication system or "social ecology". The main dimensions or categories of social analysis are embodied in such names as physical, social, technological, emotional, cultural, symbolic, and communication ecologies. **Discussion.** The modern concept of ecology provides a generalized understanding of the interactions between man and nature, society and nature, the biosphere and the technosphere. It also explores the relationships between nature, culture, and civilization as a whole. Consequently, its subject goes beyond biological science. The concept of ecology is also used today in the context of communication studies and is recognized as quite fruitful. The ecological metaphor provides possibilities for exploring population change and life cycles, spatiotemporal dynamics, networks and clusters, and power relations. **Conclusion.** Social communication is seen as the symbolic and semantic action. Through this action, societies culturally construct their social ecologies, which today are increasingly mediated by the media and ICTs. The conceptualization of key social analysis categories should not so much ensure effective communication and social change, but more efficient high-quality social interaction - the humane dialogue and understanding.

Keywords: *communication; social communication; social ecology; communicative ecology; culture; symbolic culture; social structure; holism; social analysis.*